

Parks-monuments of landscape art of Vinnytsia region as objects of historical and cultural tourism

Anna S. Malinovska

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PhD student (Ukraine)

e-mail: anna.milk777@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8755-8553>

Ivan M. Romaniuk

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Dr. (History), Professor (Ukraine)

e-mail: ivanvin811@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6427-9229>

ResearcherID: AAB-4381-2020

Abstract.

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the study of parks as monuments of landscape art in Vinnytsia region. Attention is focused on historical and cultural tourism, the purpose of which is to visit places related to history and historical heritage, which includes such objects as palace and park ensembles, historical buildings, and natural monuments of the native land. **The research methodology** is based on the principles of historicism, scientific objectivity, and systematicity. The purpose and objectives of the study led to the use of general scientific and special historical methods. The former include the methods of analysis and synthesis (of historical facts and sources), comparison and generalization in drawing conclusions. Among the historical methods is the chronological method, which allowed us to study the process of development of landscape gardening in Ukraine and in Vinnytsia region in chronological order. We also used the following methods: regional (which allowed us to trace the regional peculiarities of the region), problematic-chronological, comparative-historical. **The scientific novelty** of the study is that the information about parks as monuments of landscape gardening art of Vinnytsia region is comprehensively systematized. The main objects of garden and park tourism of national and local importance are characterized. **Conclusions.** Parks adorn the Vinnytsia land, have great natural, historical, scientific, educational, recreational, tourist and aesthetic significance, and are an integral part of the cultural heritage of our people. For this reason, they should be considered as important objects of tourist activity in the region. The article covers the history of the parks: Antopilskyi, Verkhivskyi, Nemerchenskyi, Nemyrovskyi, Obodivskyi, Tyvrivskyi, Cherniatynskyi, Pecherskyi and Tulchynskyi. Each of these parks-monuments of landscape art has its own past, associated with historical events, prominent personalities who visited it, legends and stories. The parks have preserved valuable plantings and architectural and artistic monuments that are important not only historically but also have a certain significance for contemporary practice. The main purpose of parks-monuments of landscape art is to preserve, maintain and restore park landscape compositions, as well as to conduct excursions and public recreation. Their territories can also be used for scientific research. They combine environmental protection functions with historical, tourist, cultural, and aesthetic ones. That is why they deserve special attention, care, maintenance and protection.

Key words: Vinnytsia region, park, monument, art, past, history, culture, research, protection, nature, object.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Вінниччини як об'єкти історико-культурного туризму

Анна Маліновська

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

аспірантка (Україна)

e-mail: anna.milk777@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8755-8553>

Іван Романюк

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
доктор історичних наук, професор (Україна)
e-mail: ivanvin811@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6427-9229>
ResearcherID: AAB-4381-2020

Анотація.

Метою статті є комплексний аналіз дослідження парків як пам'яток садово-паркового мистецтва Вінниччини. Акцентовано увагу на історико-культурний туризм, метою якого є відвідування місць пов'язаних з історією та історичною спадщиною, до якої відносять такі об'єкти як палацово-паркові ансамблі, історичні будівлі, пам'ятки природи рідного краю. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах історизму, наукової об'єктивності, системності. Мета і завдання дослідження обумовили використання загальнонаукових та спеціальних історичних методів. Серед перших застосовано методи аналізу і синтезу (історичних фактів і джерел), порівняння та узагальнення під час формулювання висновків. Серед історичних методів – хронологічний, який дозволив вивчити процес розвитку садово-паркового мистецтва в Україні і на Вінниччині в хронологічній послідовності. Нами також використанні методи: регіональний (дозволив прослідкувати регіональні особливості краю), проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що комплексно систематизовані відомості про парки, як пам'ятки садово-паркового мистецтва Вінниччини. Охарактеризовано основні об'єкти садово-паркового туризму загальнодержавного і місцевого значення. **Висновки.** Парки прикрашають вінницьку землю, мають велике природно-історичне, науково-пізнавальне, оздоровче, туристичне та естетичне значення, вони є складовою частиною культурних надбань нашого народу. І з огляду на це їх варто розглядати як важливі об'єкти туристичної діяльності регіону. Висвітлюється історія виникнення парків: Антопільського, Верхівського, Немерченського, Немирівського, Ободівського, Тиврівського, Чернятинського, Печерського та Тульчинського. Кожен з цих парків-пам'яток садово-паркового мистецтва має своє минуле, пов'язане з історичними подіями, видатними особистостями, що його відвідували, легендами та розповідями. В парках збереглися цінні насадження та архітектурно-художні пам'ятки, які важливі не лише в історичному плані, але й мають певне значення для сучасної практики. Основним призначенням парків-пам'яток садово-паркового мистецтва є збереження, підтримання та відновлення паркових ландшафтних композицій, а також проведення екскурсій і масового відпочинку населення. Їх території можуть використовуватися і для проведення наукових досліджень. Природоохоронні функції поєднуються в них з історичними, туристичними, культурними та естетичними. Ось чому вони заслуговують на особливу увагу, догляд, впорядкування і охорону.

Ключові слова: Вінниччина, парк, пам'ятка, мистецтво, минуле, історія, культура, дослідження, охорона, природа, об'єкт.

Постановка проблеми. У сучасному соціо-культурному світі основою розвитку туризму є історико-культурний потенціал тієї чи іншої країни. Важливими туристичними об'єктами є численні декоративні сади, парки і дендропарки з їх рідкісними і цінними породами дерев, архітектурними спорудами і художніми пам'ятками. Специфіка цього різновиду туризму полягає в тому, що, з одного боку, він тільки починає розповсюджуватися у світі, а з іншого – садово-паркове мистецтво має давню історію. Початок влаштування пам'яток садово-паркового мистецтва у нашій країні губиться у глибині віків. Чимало декоративних садів і парків з'явилися в XVI – XVII ст. у феодалних володіннях на Правобережжі України (Поділля, Волинь, Галичина). Парки і сади в той період будуються переважно в регулярному, або французькому стилі під впливом французької школи. В такому парку або саді розміщувались, як правило, палац або якась інша головна споруда, що оточувалась квітковим партером, басейнами, скульптурними прикрасами та різними малими формами паркової архітектури.

Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою їх охорони та використання в естетичних, наукових, туристичних, природоохоронних і оздоровчих цілях. Залежно від ступеня унікальності парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Означена тематика є актуальною в сучасному науковому дискурсі, викликає досліджуваний інтерес. В українській історіографії цей напрям набуває особливо зараз чітко визначених контурів. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва є об'єктами детального вивчення різних наук і наукових напрямів: ландшафтної архітектури,

садово-паркового мистецтва, культурології, історії, економіки, менеджменту тощо. В загальноукраїнському контексті ми виділяємо роботи О.Л. Липи (Липа, 1961), В.І. Білоуса (Білоус, 2001), І.О. Косаревського (Косаревський, 1961), В.П. Шульги (Шульга, 2010). Садово-парковій структурі Вінниччини присвячені дослідження Г.І. Денисика (Денисик, 1997; 2012), І.В. Кравцової (Кравцова, 2012), А.Ю. Литвиненка (Литвиненко, 1972), А.В. Гудзевича (Гудзевич, 2001), Р. Aftanazy (Aftanazy, 1996) та інших. У цих дослідженнях розкривається минуле і сучасність парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, автори показують найбільш цінне, що збереглося в природі і створено людиною, піднімають ряд проблем, пов'язаних з охороною і раціональним використанням природних об'єктів.

Так, І. Кравцова зазначає, що парки виступають важливими об'єктами туристичної діяльності регіонів України і «за своїми функціональними особливостями, взаємозв'язками, що виникають при взаємодії природної та створеної людиною системи у сучасних умовах розвитку суспільства, вирішують проблеми гармонізації середовища, створення комфортних умов для життя та діяльності сучасної людини» (Кравцова, 2012, с.124). В. Шульга розглядає парки як складові екологічного туризму і вважає їх прикладом гармонізації відношень у системі «природа-людина» в умовах інтенсивних темпів розвитку індустріалізації, що дозволяє зрозуміти, як саме змінювалося природне середовище міста, зберігаючи місцеві краєвиди у їхньому природному вигляді, і є прикладом можливості гармонійного співіснування людини й природи в межах міста (Шульга, 2010, с.376).

А.В. Гудзевич зазначає, що перші паростки заповідання у вигляді державних заповідників республіканського значення, якими виступають 6 парків другої половини XVII –початку XIX ст. (Антопільський, Верхівський, Немерчанський, Немирівський, Ободівський, Чернятинський), з'являються на Вінниччині у січні 1960 року, тобто ще перед прийняттям закону «Про охорону природи» (червень 1960). В їх заповіданні значну роль відіграли майбутні члени ще тільки створюваного обласного Товариства охорони природи (зареєстроване у березні 1961 року). Саме їх зусиллями вперше проведені обстеження старовинних парків і запропонована їх охорона. Пройде лише 4 роки і під охорону попадуть ще 68 об'єктів як унікальні і цінні ботанічні пам'ятки природи (Гудзевич, 2001, с.66-91).

Таким чином, короткий аналіз наукової літератури засвідчує, що окремі аспекти теми стали предметом дослідження вчених, однак, враховуючи розвиток туризму в Україні і світі, дослідження потребують свого продовження. Все це підтверджує необхідність узагальнення цих важливих аспектів історико-культурного туризму рідного краю.

Метою статті є комплексний аналіз дослідження парків як пам'яток садово-паркового мистецтва Вінниччини.

Виклад основного матеріалу. Садово-парковий ландшафт – це не лише витвори мистецтва, а й своєрідна ілюстрація відповідних філософських поглядів, ставлення людини до природи (Денисик, 2012, с. 200). Вперше парки почали створювати здебільшого в маєтках польських та місцевих землевласників. Для цього вибирались мальовничі куточки природи (берег річки, схил великого яру або балки, ділянка лісу); рідше парки створювали на відкритих степових ділянках. Найдавніші парки на Вінниччині датуються XVII століттям. Тоді модними були школи французьких та італійських майстрів. Переважав так званий регулярний стиль з суворо витриманою симетричною чи геометричною розбивкою терас, широкими алеями, химерною стрижкою чагарників і дерев. Доповнювали все це квітники, фонтани та архітектурні споруди. Трохи пізніше, в кінці XVIII - на початку XIX століття більш популярними стають ландшафтні або пейзажні форми, що виникли під впливом англійської школи. Тут все було підпорядковано природній красі ландшафту, навіть архітектурні споруди. Такі парки з їх багатотою і різноманітною декоративною рослинністю, палацами, арками, гротами, плесами численних ставків і сьогодні справляють незабутнє враження, не втрачають своєї краси, з кожним роком стають ще привабливішими. Створені селянами-умільцями, чиї імена в силу тогочасних соціальних умов нам невідомі, сучасні парки Вінниччини – неоціненні зразки садово-паркового мистецтва України, гордість нашого краю (Денисик, 1997, с.60).

За даними О.Л. Липи, в області збереглося чимало старовинних парків з цікавими, часом досить цінними архітектурними спорудами і деревними насадженнями (Липа, 1961, с.10). Сім парків області (Антопільський, Верхівський, Немерчанський, Немирівський, Ободівський, Тиврівський і Чернятинський) внесено до реєстру парків-пам'яток архітектури республіканського значення і взято під охорону держави. Ряд інших парків області теж має значну наукову, туристичну та історико-культурну цінність і заслугоує на те, щоб їх охороняли як пам'ятки місцевого (обласного) значення. Це в першу чергу такі парки: Броницький, урочища Гуральня та П'ятничани; парки Лесківський, Михайлівський, Моївський, Печорський, Рахнянський, Северинівський та Сутиський (Липа, 1961, с.10-11).

Кожен старовинний парк має своє минуле, пов'язане з історичними подіями, видатними особистостями, відвідувачами, легендами та історіями.

В ландшафтному стилі побудовано чимало парків, які є пам'ятками садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення (Гудзевич, 2001, с.86). Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення Антопільський парк розташований у с. Антопіль Тульчинського району. Парк ландшафтного типу, заснований в кінці XVIII ст. на базі природного лісу; займає площу близько 30 га. Зберігся великий старовинний палац, який розташований на найбільш підвищеному місці. Внизу – два невеликих ставки з мальовничими берегами. Насадження мішаного типу; переважають місцеві листяні породи: дуб, ясен, в'яз, липа (Ткачук, 1962, с.299). Є дуби і ясені 300-400 річного віку з обсягом стовбурів до 4-5 м. Парк і палац знаходяться в користуванні будинку інвалідів (Липа, 1961, с.11).

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення Верхівський парк розташований у с. Верхівка Гайсинського району. Заснований у мальовничій місцевості в першій половині XIX ст. на площі близько 40 га з яких плодовий сад займає 12,5 га (Державний реєстр національного культурного надбання, 1999, с.66). Є також великий став, що розташований між парком і селом; його площа становить близько 90 га. Майже в центрі парку міститься красивий двоповерховий палац, побудований за задумом І.О. Косаревського в еклектичних формах (суміш пізньоготичного і романського стилів). Добре збереглися також головна в'їзна брама, високий кам'яний мур, конюшня та інші господарські будівлі, сітка вимощених цеглою садових доріжок, кільцева алея та садова альтанка (Липа, 1961, с. 11).

В насадженнях парку є близько 65 видів і форм листяних і хвойних порід. На відміну від ряду інших парків, тут збереглося багато декоративних чагарників (більше 20 видів і форм), є численні старі ясені, величезні осокори, кілька видів і форм клена, дуб червоний і гребінчастий, велике дерево бука червонолистого, горіх сірий, береза, сосна веймутова, ялина, модрина та ін. (Ткачук, 1962, с. 300).

Немерченський парк розташований на території Новоушицько-Муровано-Куриловецького геоботанічного району грабово-дубових та дубових лісів. Заснований у 1886 році при дослідній селекційній станції з ініціативи вчених-агрономів К. Бушинського та І. Орловського. Займає площу близько 20 га, має два ставки і знаходиться в дуже мальовничій місцевості. Від природних лісів залишилося дві особини, віком до 200 років. Нині у парку переважають насадження середнього віку.

Немирівський парк, розміщений у м. Немирів, Вінницької області. Один з найвизначніших парків області, площею 84,6 га та кількістю порід дерев і чагарників близько 75. Заснування парку відноситься на кінець XVIII ст. Крім палацу, що добре зберігся, тут є великий кам'яний манеж, житлові і допоміжні будівлі, скульптурні групи, цікаво виконані гроти, система ставків із шлюзами, дамбами та ін (Липа, 1961, с.11).

Немирівський парк – визначний шедевр садово-паркової архітектури. Його будівництво велось під керівництвом досвідченого майстра-садівника Загера на замовлення Болеслава Потоцького. Онука магната – княгиня М.Г.Щербатова поступово розширювала площі насаджень, почала будівництво палацу. Існує легенда, нібито циганка-ворожка пророкувала Щербатовій загибель, як тільки буде споруджений палац. Княгиня зтягувала будівництво, проте це її не врятувало. Двоповерховий палац, побудований в стилі ампір, якому властива сувора монументальність, прикрашає центральну частину парку. Тут розміщені також скульптурні групи, майстерно виконані із граніту та гнейсів гроти, три ставки. Привертають увагу рідкісні породи дерев – гінго дволопасне, каліфорнійська смерека, кедр сибірський, дугласія, бундук канадський, могутні дерева сосни веймутової і чорної, платану та багато інших (Денисик, 1997, с.60).

Великий інтерес становлять також дендрологічні різноманіття парку і характер їх розміщення. Із східного боку до палацу прилягає невеликий регулярний, або «французький», сад у вигляді оригінального зеленого коридора, побудований з високих шпалер із стриженого граба. Вся інша територія парку спланована у ландшафтному, або пейзажному стилі (Липа, 1961, с.12).

В історії Немирівського парку немало цікавих сторінок, пов'язаних з іменами видатних людей. Його відвідали українська письменниця Марко Вовчок, французький письменник Оноре де Бальзак, академік В.П. Філатов. На базі маєтку княгині Щербатової прекрасно обладнаний будинок відпочинку – один з найбільших в Україні. Щорічно тут відпочивало 15-18 тисяч чоловік. Сьогодні це санаторій (Денисик, 1997, с.61).

Ободівський парк розташований у с. Ободівка Гайсинського району. Заснований у другій половині XIX ст. на площі близько 30 га і складається з двох ділянок: верхньої – спланованої в регулярному стилі, і нижньої – пейзажного типу (Державний реєстр національного культурного надбання, 1999, с.70). На верхній ділянці розташовані палац, брама головного входу і головна алея. В нижній частині створена система ставків з красивого обсадженими берегами і мальовничо розкиданими групами дерев переважно місцевої флори (дуб, ясен, ялина, сосна,

липа, клен гостролистий і явір, тополя біла і чорна та ін.). З екзотів тут є дуб червоний, каркас, софора, павія жовта та ряд декоративних чагарників (Липа, 1961, с.12).

Тиврівський парк знаходиться біля райцентру Тиврів на мальовничих схилах р. Південного Бугу. Заснування парку датується XVI ст. Збереглися величезний старовинний костюл, двоповерховий палац (тепер це регіональний ландшафтний парк Середнє Побужжя до складу якого входить парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва Тиврівський парк). Серед насаджень парку багато старих вікових дерев липи, граба, в'яза, ясена, величезні дуби тощо, всього близько 30 порід.

Чернятинський парк, с. Чернятин Жмеринського району. Загальна площа парку разом з невеликим ставком становить близько 30 га. В парку є великий палац візантійсько – романського стилю, манеж з колонадою (споруда XVII ст.), оранжереї та житлові і господарські будівлі. Біля палацу насадження паркового типу, що поступово переходить у лісопарк з дуба, граба, липи, клена, явора та інших, всього близько 50 порід. Є кілька вікових дубів, з них найбільший має 4,5 м в обсязі. Вражають своїми розмірами дерева білої тополі, що досягають тепер 5-6 м в обсязі (Липа, 1961, с.13).

Його талановиті творці максимально зберегли існуючий дубово-грабовий масив і майстерно «вписали» систему ставків та палац. Тут акліматизовані такі рідкісні породи, як бархат амурський, бук європейський, катальпа бегонієвидна, самшит та інші. Всього зростає 102 види деревних та чагарникових порід (Денисик, 1997, с.61).

На території Вінниччини зберігся садово-парковий ландшафт, що був закладений у XVII ст. Це Печерський парк у с. Печера Тульчинського району (Косаревський, 1961, с.2). Це єдиний в області добре збережений парк, що спланований за правилами регулярного стилю (Гудзевич, 2001, с.86). Про регулярний стиль Печерського парку свідчить правильно витримана геометрична розбивка, складовою частиною якої є 250-річна липова алея. В кінці XVIII століття парк був дещо перебудований в англійському стилі, але в цілому загальний план збережено. Коли від палацу спускатися до річки крутими сходами, поступово відкривається панорама камінних розсіпів, через які пробиваються води Південного Бугу. На пагорбі видніється одинока споруда старої церкви, а в долині річки побудований ще в кінці XIX століття водяний млин (Денисик, 1997, с.62; Гудзевич, 2001, с.5).

Дендрологічні різноманіття Печерського парку включають понад 60 видів і форм дерев та чагарників. Цінними породами є модрина європейська, сосна австралійська, дуб червоний, клен сріблястий. Схили берегів Південного Бугу заросли бузком, барбарисом, спіреєю та іншими кущами (Литвиненко, 1972, с.26).

Магнатські резиденції Правобережної України у XVIII ст. були так звані аркадіями, у яких кожне бажання ясновельможного пана було заздалегідь передбачене й виконувалося в одну мить. Кожна резиденція являла собою певною мірою ідеальний світ, який був і помешканням власника та його родини; і місцем збереження родових реліквій, архіву; а також виконував репрезентативну функцію. Все це вимагало від власника резиденції особливо великих витрат. Ішлося не лише про палац, наповнений різноманітними дивами, творами мистецтва, колекціями старожитностей, та про пишний прийом у ньому. Неодмінним елементом садиби мав бути парк або сад. У складі резиденції палац і господарство представляли «земне буття», а парк був його ідеальною, духовною складовою частиною. «Парк був ніби окремим універсумом, світом у світі, душею резиденції-аркадії. У кожній резиденції він репрезентував якусь свою оригінальну ідею, розповідав свою історію. Кожною квіткою й деревом, алеєю та колоною парк оповідав відвідувачу про великий міф, написаний геніальним садівником мовою символів на замовлення багатого власника резиденції». Такими замовниками у другій половині XVIII ст. стали аристократки, зокрема Ізабелла з Флемінгів Чарторийська, Гелена з Пшездзецьких Радзивіллової, Ельжбета з Чарторийських Любомирська, Олександра з Енгельгардтів Браницька, Софія Главані-Вітт-Потоцька. Це стало основою для того, щоб Герард Цюлек назвав ці часи, що настали в садово-парковому мистецтві після доби бароко, «століттям жінки». Саме ці жінки визначали ідеї, покладені в основу створених у ті часи парків (Білоус, 2001, с.1).

Одним із ранніх ансамблів цього періоду є збудований у 1782 р. маєток Потоцьких у Тульчині. У 1775 р. Станіслав Щенсний - Потоцький переніс свою резиденцію в Тульчин (його батьківський розкішний маєток у Кристинополі відійшов до Австрії після першого поділу Польщі). Центром ансамблю є двоповерховий палац і два флігелі, які з'єднані з головною будівлею дугоподібними галереями. Між ними розміщений парадний курдонер (120×80 м.) із великим круглим газоном посередині. Пряма алея з'єднувала палац із костюлом у центрі Тульчина. Друга композиційна вісь перетинає курдонер по центрах флігелів. Архітектором палацового ансамблю в Тульчині був Лакруа. Він створив єдиний ансамбль, до складу якого входили, крім палацу, також манеж, стайні, турецька лазня й житлові будинки. Композиція головного фасаду центрального корпусу побудована в ритмі десятих колон іонічного ордеру між двома

ризалітами з іонічними пілястрами. Бічні корпуси ансамблю акцентовані традиційними виступаючими портиками доричного ордера, з трикутним фронтоном. Парк «Хороша» («Ларошель», «Лароше», «Ля рош») створив у 1793 р. П'єр Ленро (Aftanazy, 1996, с.63). Парк «Хороша» охоплював галявини стриженних газонів, широкі дороги, обсажені деревами, систему каналів і водойм, що поділяли садово-парковий ландшафт на частини. Центром водної композиції був каскад, який спускався від палацу до мармурового басейну. Доріжки, майданчики, острови були прикрашені мармуровою грецькою та римською скульптурою. Окрасою парку були руїни землі Фідія, купальня в турецькому стилі, мавританська лазня, альтанки, мости. По території парку були розміщені вольєри з птахами. В оранжереях вирощували екзотичні види рослин (Кравцова, 2012, с.126).

Сьогодні сади й парки, пов'язані з іменами відомих історичних постатей, розглядаються як об'єкти культурної спадщини і входять до переліку пам'яток архітектури та містобудування України. Сади та парки багатих польських магнатів стали своєрідними культурними центрами відповідних регіонів. У лютому 1847 р. Ференц Ліст відвідав Немирів, де дав один із останніх своїх концертів у залі палацу графа Болеслава Потоцького. Через декілька років у Немирів приїздив Оноре де Бальзак із Евеліною Ганською. Власником Вороновицької садиби (Вінницький район) був капітан першого рангу Олександр Федорович Можайський (Ніколіна, 2013, с.241). Він зробив відкриття, яке згодом стало основою теорії польотів літальних апаратів. У Печерському парку зберігся стилізований під романську архітектуру мавзолей. Написи на цоколі зроблені польською мовою: «Проектував Владислав Городецький, будували Костянтин і Яніна з Потоцьких, подружжя Потоцькі, 1904 рік» (Кравцова, 2012, с.128).

На сьогодні палаци, паркові території садово-паркових ландшафтів Вінниччини входять до переліку пам'яток архітектури та містобудування України: парк і палац у смт Вороновиці (кінець XVIII ст.), садиба Вітославського-Львова (с. Чернятин, кінець XVIII ст.), садиба Ланге (с. Нападівка, кінець XVIII ст.), садиба у смт Мурованих Курилівцях (початок XIX ст.), палац княгині М. Щербатової (м. Немирів, кінець XIX ст.), садиба в с. Антополі (1780 р.), садиба в с. Комаргороді (кінець XIX ст.), садиба Собанських у с. Верхівці (1891 р.) (Кравцова, 2012, с.128).

Висновки. Отже, значна частина парків-пам'яток садово-паркового мистецтва Вінниччини – це старовинні парки, створені у XVII – XIX століттях. Парки закладались навколо великих маєтків, що були власністю окремих заможних родин. Створювались вони з використанням природних особливостей ландшафтів, що збагачувалися штучними насадженнями, ставками, архітектурними спорудами і займали значні площі. Тому в наш час старовинні парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва використовуються як місця відпочинку або як території лікувальних та оздоровчих установ.

Можемо спостерігати, що більшість парків Вінниччини розташовані в центральній та південній частинах області. На півночі і південному сході їх майже немає, а також чимало старих пам'яток зруйновано. Умови для створення парків тут є. Можна реконструювати старі парки, як, наприклад у селищі Турбів, насадити парк в долині річки Рось у місті Погребищі, розширити насадження в Козятині. Але туристу замало споглядати тільки ботанічну складову частину парків, йому цікаво довідатися про історичні події, пов'язані з тим чи іншим парком-пам'яткою мистецтва, побачити оригінальне архітектурне рішення.

Парки прикрашають вінницьку землю, мають велике природно-історичне, науково-пізнавальне, оздоровче, туристичне та естетичне значення, вони є складовою частиною культурних надбань нашого народу. І з огляду на це їх варто розглядати як важливі об'єкти туристичної діяльності регіону.

Специфікою садово-паркового туризму на Вінниччині є те, що він передбачає подорож туристів до різних видів парків, спрямовану на задоволення пізнавальних, історичних, культурних, рекреаційних та інших потреб різних вікових груп.

Подяка. Автори статті щиро вдячні всім учасникам редакційної колегії за поради, надані під час дослідження та написання статті.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для написання та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Aftanazy, R.** (1996). Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: województwo braclawskie. Wrocław, 563 p.
- Білоус, В.І.** (2001). Садово-паркове мистецтво: коротка історія розвитку та методи створення художніх садів. Київ: «Науковий світ», 211 с.
- Гудзевич, А.В.** (2001). Заповідне Поділля за редакцією Денисика Г.І. Вінниця: «Тезис», 66-91.
- Денисик, Г.І.** (1997). Вінниччина – край зелених дібров і золотих нив. Вінниця: «Фонд культури», 79 с.
- Денисик, Г.І.** (2012.) Садово-паркові ландшафти Правобережного лісостепу України. Вінниця: «Едельвейс», 211 с.

- Державний реєстр** (1999). Державний реєстр національного культурного надбання (Пам'ятки містобудування і архітектури України) *Науково-популярний ілюстрований часопис*. 3-161.
- Клименко, Ю.О.** (2003) Деревна рослинність старовинних парків Вінниччини. Львів. *Збірник науково-технічних праць*. 299-302.
- Косаревський, І.О.** (1961) *Парки України: прийоми створення паркового пейзажу*. Київ: Державне видавництво з будівництва і архітектури УРСР, 176 с.
- Кравцова, І.В.** (2012) Садово-паркові ландшафти як об'єкти рекреації і туризму. *Збірник наукових праць Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 124-128.
- Липа, О.Л.** (1961) *Сади і парки України*. Київ, 51 с.
- Литвиненко, А.Ю.** (1972) *Парки Вінниччини*. Вінниця: «Маяк», 208 с.
- Ніколіна, І.І.** (2013) Власники Вороновицького маєтку у XVII-XIX ст. *Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження*. Вінниця, 241 с.
- Ткачук, І.В.** (1962) Про Ободівський та Верхівський парки на Вінниччині. *Вісник ЦРБС АН УРСР*, 66-71.
- Шульга, В.П.** (2010) Використання пам'яток садово-паркового мистецтва як об'єктів екологічного туризму (на прикладі Сумської обл.). *Вісник Львівського університету*, 371-378.

References:

- Aftanazy, R.** (1996). *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: wojewodztwo braclawskie*. Wroclaw, 563 p.
- Bilous, V.I.** (2001). *Sadovo-parkove mystetstvo: korotka istoriia rozvytku ta metody stvorennia khudozhnikh sadiv. [Garden and park art: a brief history of development and methods of creating art gardens.]* Kyiv: "Scientific World", 211 p. [in Ukrainian]
- Gudzevych, A.V.** (2001). *Zapovidne Podillia za redaktsiieiu Denysyuka H.I. [Protected Podillia, edited by Denysyk G.]* Vinnytsia: "Tezis, 66-91. [in Ukrainian]
- Denysyk, G.I.** (1997). *Vynnychchyna – krai zelenykh dibrov i zolotykh nyv. [Vinnytsia region - the land of green oaks and golden fields]*. Vinnytsia: "Fund of Culture", 79 p. [in Ukrainian]
- Denysyk, G.I.** (2012). *Sadovo-parkovi landshafty Pravoberezhnoho lisostepu Ukrainy. [Garden and park landscapes of the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine]*. Vinnytsia: "Edelweiss, 211 p. [in Ukrainian]
- Derzhavnyi reiestr** (1999). Derzhavnyi reiestr natsionalnoho kulturnoho nadbannia (Pamiatky mistobuduvannia i arkhitektury Ukrainy) [State Register of the National Cultural Heritage (Monuments of Urban Planning and Architecture of Ukraine)] *Scientific and Popular Illustrated Journal*. 3-161. [in Ukrainian]
- Klymenko, Y.O.** (2003). *Derevna roslynnist starovynnykh parkiv Vinnychchyny. [Woody vegetation of ancient parks of Vinnytsia region.]* Lviv. *Collection of scientific and technical works*. 299-302. [in Ukrainian]
- Kosarevsky, I.O.** (1961). *Parky Ukrainy: pryimy stvorennia parkovoho peizazhu. [Parks of Ukraine: methods of creating a park landscape]*. Kyiv: State Publishing House for Construction and Architecture of the Ukrainian SSR, 176 p. [in Ukrainian]
- Kravtsova, I.V.** (2012). *Sadovo-parkovi landshafty yak obiekty rekreatsii i turyzmu [Garden and park landscapes as objects of recreation and tourism]*. *Collection of scientific works of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 124-128. [in Ukrainian]
- Lyra, O.L.** (1961). *Sady i parky Ukrainy [Gardens and parks of Ukraine]*. Kyiv, 51 p. [in Ukrainian]
- Lytvynenko, A.Y.** (1972). *Parky Vinnychchyny. [Parks of Vinnytsia region]*. Vinnytsia: "Mayak, 208 p. [in Ukrainian]
- Nikolina, I.I.** (2013) *Vlasnyky Voronovyskoho maietku u XVII-XIX st. [Owners of the Voronovyske estate in the XVII-XIX centuries]*. *Vynnychchyna: mynule ta sohodennia. Kraieznavchi doslidzhennia*. Vinnytsia, 241 p. [in Ukrainian]
- Tkachuk, I.V.** (1962). *Pro Obodivskiyi ta Verkhivskiyi parky na Vinnychchyni [About Obodivskiyi and Verkhivskiyi parks in Vinnytsia region.]* *Bulletin of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences*, 66-71. [in Ukrainian]
- Shulga, V.P.** (2010). *Vykorystannia pamiatok sadovo-parkovoho mystetstva yak obektiv ekolohichnoho turyzmu (na prykladi Sumskoi obl.) [The use of monuments of landscape art as objects of ecological tourism (on the example of Sumy region)]*. Lviv University Bulletin, 371-378. [in Ukrainian]